

УДК 342.922.1890/1917".001.73

П. С. Лютіков

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРЕДМЕТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА
ТА ЙОГО СКЛАДОВИХ ЯК СФЕРИ ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЇ УЧАСТІ
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ КІН. ХІХ — 1917 Р.**

Різні історичні періоди, обумовлені соціально-політичними, економічними та іншими факторами, безумовно, завжди накладали свій відбиток або взагалі спрямовували подальші вектори розвитку всіх сфер суспільних відносин, в тому числі, і становлення науки та освіти.

Як справедливо зазначає І. С. Гриценко, зміни, які відбулися за останні півтора десятиріччя в нашій країні, вплинули на усі сфери життєдіяльності як держави, так і суспільства, не залишивши осторонь також і правову науку, наслідки впливу на яку вражають своїм обсягом [1, с. 4]. Серед наук юридичного циклу адміністративно-правова наука є, напевно, тією галуззю, яка найбільше піддавалася трансформаціям, докорінним переглядам постулатів та численним змінам підходів до визначення концептуальних засад. Фактично кожна система управління чи то командно-адміністративна, чи то ринкова вимагала абсолютно нових, так би мовити «під себе», орієнтирів дослідження адміністративно-політичного сектора держави, структури державного апарату, методів та форм адміністрування тощо, які (орієнтири), власне, ставали базою і науковим підґрунтям для відповідного нормативного закріплення та інституціоналізації правовідносин, які виникають у державі.

Не секрет, що визначальними характеристиками будь-якої галузі права є його предмет та метод. Самі ці характеристики і є своєрідною, так би мовити, «динамічною й гнучкою матерією», що під впливом різних чинників та факторів піддається модифікації, переформатуванню, оновленню тощо. І якщо метод адміністративного права з його перманентним імперативним характером залишається завжди майже незмінним та основним (хоча останнім часом у працях, зокрема В. Б. Авер'янова [2], В. К. Колпакова [3], Т. О. Коломоець [4] та інших, лунають

цілком виправдані думки про необхідність збільшення засад диспозитивності в цій сфері регулювання), то предмет адміністративного права з комплексом складових відносин на різних етапах становлення адміністративно-правової науки систематично змінювався, а часом — істотно. При цьому, як зазначає К. С. Бельський, визначення предмета адміністративного права завжди визнавалося надзвичайно складним завданням, оскільки постійно виникали складності з виділенням тих суспільних відносин, які регулювалися нормами адміністративного права [5].

Прообразом сучасної науки адміністративного права можна вважати камеральні (від лат. «самега» — двірцева, державна, князівська скарбниця) науки — науки про фінанси, економіку, господарство та управління, які складали сукупність адміністративних та господарських знань з ведення камерального (двірцевого, князівського, у широкому розумінні — державного) господарства. Однак справедливим буде зазначити, що все ж таки об'єкт дослідження вказаних наук далекий від предмета адміністративного права, або поліцейського права, яке, власне, почало активно формуватися як певна система знань у XVIII ст. і окреслилось у відповідну науку вже у XIX ст., і саме тому виправданим та логічним є вивчення предмета поліцейського права у його, так би мовити, сформованому вигляді кін. XIX — поч. XX ст.

Отже, першим етапом формування сучасного предмета адміністративного права можна назвати «дореволюційний період» розвитку та становлення адміністративно-правової науки (кін XIX ст. — 1917 р.). У цей час науковий потенціал науки поліцейського (адміністративного) права або науки внутрішнього управління головним чином був представлений роботами І. Є. Андрієвського, М. М. Белявського, Е. М. Берендтса, В. М. Гессена, В. Ф. Дерюжинського, А. І. Єлістратова, В. В. Івановського, І. Т. Тарасова та інших.

Мета статті — окреслити передумови формування сучасного предмета адміністративного права в дореволюційний період розвитку та становлення адміністративно-правової науки (кін XIX ст. — 1917 р.) крізь призму аналізу наукової спадщини вчених-адміністративістів тієї доби.

Узагальнений аналіз праць учених початку XX ст. підтверджує думку К. С. Бельського [6, с. 149], що у науці адміністративного права на той час утворилося дві течії — ліберальна та консервативна. Ліберальні вчені-адміністративісти Е. М. Берендтс, В. Ф. Дерюжинський, В. М. Гессен, А. І. Єлістратов та інші вважали, що адміністративно-правова наука повинна повністю відмовитися від понять, які мають відношення до поліцейського права [7, с. 129]. У свою чергу, вчені-адміністративісти В. В. Івановський, М. М. Белявський, І. Т. Тарасов та інші, які дотримувалися консервативних поглядів, вважали, що заміна поліцейського права адміністративним повинна відбуватися поступово, причому саме поліцейське право як сукупність правових норм не зникає, а входить до складу адміністративного, виконуючи притаманну йому функцію.

Зупинимось на наукових позиціях вчених-адміністративістів тієї доби більш детально. Так, зокрема, на думку І. Т. Тарасова, «поліція» є частиною виконавчої влади, іншою частиною — «адміністрація». Сукупність постанов і норм, які визначають поліцейську діяльність в державі є позитивним поліцейським правом, яке пізніше вчений назве адміністративним правом. І. Т. Тарасов визнавав, що заміна поняття «поліція» поняттям «адміністрація» або «внутрішнє управління» не є правильним і що при об'єктивному підході до даного питання необхідно називати поліцією сукупність установ, яка складає лише частину великого цілого, тобто адміністрації [8, с. 11–15; 9, с. 130]. Тобто у розумінні І. Т. Тарасова основну сферу правовідносин, яка врегульовувалась нормами поліцейського права, складали відносини у сфері застосування адміністративного примусу — здійснення поліцейської діяльності (поліцейське затримання, адміністративний нагляд за злочинцями, заходи попередження, санітарно-медичні заходи тощо).

Аналогічний підхід застосовував й М. М. Белявський, який вважав, що «поліцейське право, наука поліції, наука права внутрішнього управління, адміністративне право» становить галузь юриспруденції, у якій мова йде про юридичні норми, що регулюють адміністрацію, та про юридичні відносини, що виникають між державою та одиницями, якими держава управляє при здійсненні різних культурних цілей [9, с. 14]. З одного боку, здається, що М. М. Белявський за своїми поглядами більше нагадує позицію ліберальних вчених, і зводить адміністративне право фактично до діяльності публічної адміністрації, проте аналіз праць вченого дає підстави вважати, що у даному визначенні під словом адміністрація в тому числі розуміється і «поліція» як певний орган, що забезпечував безпеку та правопорядок. Це, зокрема, підтверджується тим, що він у роздумах про адміністративне право оперував терміном «внутрішнє управління», яке проявлялося, за його словами, у двох напрямках: а) діяльності прогресивній, спрямованій на розвиток та збільшення фізичних, інтелектуальних та економічних сил населення; б) діяльності охоронній (поліцейській), спрямованій на одержання народом сукупності благ, добутих сучасною цивілізацією. При цьому вчений, пояснюючи зміст поліцейської діяльності, відмінною ознакою якої називався елемент примусу, наголошував на тому, що у її здійсненні можуть брати участь поліція адміністративна (такою визнавалися різні суб'єкти управлінської діяльності), що мала своїм завданням забезпечення правильного та безпечного відправлення справ у будь-якій сфері діяльності, та поліція безпеки, поліція у вузькому розумінні слова, що спрямовувала свої дії на попередження небезпеки, яка могла загрожувати державі у цілому [9, с. 12–13]. Сутність поліцейського завдання полягає в тому, що поліцейські органи повинні займатися попередженням небезпек, що загрожують особі, суспільству і державі [9, с. 18]. Об'єктом поліцейської діяльності є не вчинене вже діяння, а можливе, ймовірне. Отже, характер поліцей-

ських дій за своєю природою, зазначав вчений-адміністративіст, є не цілком окресленим [9, с. 18].

У свою чергу, аналіз наукових праць В. В. Івановського дозволяє стверджувати, що його погляди на предмет адміністративного права були дуже близькими до поглядів В. Ф. Дерюжинського, І. Т. Тарасова, М. М. Белявського, оскільки він, як і названі вчені, обмежував регулюючий вплив норм адміністративного права сферою внутрішнього управління, виділяючи у ній три основні напрями діяльності суб'єктів (адміністративних органів) — господарський, соціально-культурний та захисний (охорона громадської безпеки). Показовим у цьому плані є також і те, що В. В. Івановський суб'єктами, які виконують функції охорони громадської безпеки, називав поліцію безпеки та адміністративну поліцію [10, с. 69–73; 11, с. 56–60; 1, с. 34]. Виходячи із системи науки адміністративного права, запропонованої В. В. Івановським, можна зробити висновки, що до предмета адміністративного права вчений відносив також і ті відносини, які виникали у процесі застосування адміністративними органами різноманітних заходів адміністративного примусу (сам автор називав їх формами адміністративної діяльності) та у процесі функціонування органів адміністративної юстиції, покликаних вирішувати правові спори, учасниками яких ставали адміністративні органи та приватні особи [11, с. 57; 1, с. 34].

Дещо інший, на наш погляд, підхід застосовували вчені тієї доби, яких також можна було вважати консервативними вченими-адміністративістами. Наприклад, І. Є. Андрієвський виходячи із запропонованого ним визначення поліцейської діяльності як діяльності держави, яка провадиться урядом, полягає у нагляді за підприємствами приватних осіб, союзів та товариств, які мають на меті забезпечення умов безпеки та благочиння і в прийнятті зі свого боку заходів для забезпечення цих умов, при недостатності для цього приватної чи суспільної діяльності [12, с. 3], окреслював межі предмета поліцейського права саме питаннями безпеки та благополуччя і зазначав, що саме законодавство, яке закріплює засади здійснення такої діяльності, і є предметом науки поліцейського права. Як видно із вищенаведеного, поліцейська діяльність у розумінні І. Є. Андрієвського головним чином полягала у застосуванні заходів адміністративного примусу (у першу чергу, попередження та припинення), однак на відміну від, скажімо В. В. Івановського, який також мав подібну позицію, до системи поліцейського права І. Є. Андрієвський не відносив адміністративну юстицію, обмежуючи предмет адміністративного права лише поліцейською діяльністю.

Аналогічну, хоча і з певними уточненнями, точку зору висловлював і М. Х. Бунге, який вважав, що поліцейське право містить в собі закони благоустрою (добробуту) і закони благочиння (безпеки). Благоустрій становить прикладну частину політичної економії; благочиння є частиною державного права, що відноситься до охорони порядку і безпеки як суспільства, так і окремих осіб [13, с. 3; 14].

М. К. Палібін, розмірковуючи над змістом науки поліцейського права, також шукає відповідь на це питання в етимології та змісті поняття «поліція» і наводить поширену у той період тезу (зокрема, озвучену І. Є. Андрієвським), що поліцейська діяльність в тісному сенсі слова, тобто поліцейська діяльність держави, що проявляється урядом, полягає в спостереженні за підприємствами приватних осіб, спілок і товариств, що мають на меті забезпечити умови безпеки і добробуту, і в прийнятті зі свого боку заходів до забезпечення цих умов, при недостатності для того приватної і суспільної діяльності [13, с. 1–2]. При цьому фактично вчений поліцейську діяльність ототожнює із внутрішнім управлінням, оскільки останнє, вважає він, «...стосується забезпечення умов безпеки та добробуту суспільства» [13, с. 1]. Так само з цього приводу висловлювався й П. М. Шеймін, який розглядав науку поліцейського права як складову частину права управління. Діяльність держави, яка полягає у створенні умов, за наявності яких забезпечуються внутрішня безпека і добробут, і спрямована для захисту та сприяння матеріальним і духовним інтересам народу, складає завдання поліцейського або внутрішнього управління. Наука, що вивчає правові норми області внутрішнього управління, називається наукою поліцейського права або наукою внутрішнього управління [13, с. 4; 15].

У свою чергу, так звані ліберальні вчені-адміністративісти також мали власне уявлення про предмет адміністративного права. Так, В. Ф. Дерюжинський писав, що вивченню поліцейським (адміністративним) правом підлягають три великі групи явищ. По-перше, усі ті галузі державного та громадського життя, які мають своїм предметом різні сторони господарства (різні види промисловості — видобувної, обробної, торговельної); по-друге, ті галузі державного та суспільного життя, які мають своїм завданням сприяння духовно-інтелектуальному розвитку населення (сюди належать, головним чином, турботи держави та суспільства про народну освіту, як елементарну та загальну у всіх її стадіях, так і професійну); у третю групу явищ, які вивчаються поліцейським (адміністративним) правом, входять ті сторони державної та суспільної діяльності, які за своїм характером не можуть бути віднесені прямо до одної з двох згаданих галузей, але які, незважаючи на це, також необхідні в інтересах забезпечення всебічного культурного розвитку як цілого суспільства, так і окремих його членів. Такими, перш за все, є ті окремі галузі державної діяльності, завдання яких полягають в охороні громадського порядку та спокою. До галузі поліцейського (адміністративного) права, на думку вченого, належали також і ті галузі, які мали однаково важливе значення як для матеріального, так і для духовного розвитку суспільства, а саме: шляхи сполучення та засоби зв'язку (пошта, телеграф); заходи, що застосовувалися державою та суспільством для матеріального забезпечення найнижчих верств населення [16, с. 16–17]. Отже, В. Ф. Дерюжинський обмежував предмет адміністративного права тими відносинами, які виникали у сфері: 1) уп-

равління економікою; 2) управління соціально-культурною сферою; 3) управління охороною громадського порядку [1, с. 32].

Інакше до визначення предмета адміністративного права підходив Е. М. Берендтс, який під адміністративним правом розумів сукупність норм, що регулюють обов'язково і примусово діяльність органів державної влади, а також громадських груп і приватних осіб для здійснення державних завдань і сукупність обумовлених цією діяльністю юридичних відносин між державою взагалі, її органами, громадськими групами і приватними особами [17, с. 7]. Всі юридичні відносини, писав вчений, складаються з прав та обов'язків. Обов'язки, які виникають або встановлені в галузі адміністративного права, є наслідком або 1) договорів, або 2) деліктів, або 3) велінь державної влади. Обов'язки виникають з договору, мають місце в області участі у здійсненні функцій державної влади або сприяння органам державної влади [17, с. 10]. Договори адміністративно-правові відрізняються від договорів цивільно-правових переважно нерівністю контрагентів. Вступ до договору з державою приватних осіб має в значній мірі характер підпорядкування (*submissio*). Встановлення умов договорів в обмеженій мірі залежить від приватних контрагентів [17, с. 10]. Отже, Е. М. Берендтс одним з перших почав говорити про відносини, що виникають з адміністративних договорів, як особливу групу відносин, що становлять предмет адміністративного права, та наголошував на необхідності розмежування цивільних договорів з адміністративними за правовим статусом суб'єктів цих правовідносин.

Обов'язки, що виникають з деліктів, писав вчений, мають широке застосування в тій галузі адміністративного права, яка має справу з усуненням небезпек, що загрожують внаслідок злої волі людей, наприклад в т.з. будівельній, пожежній поліції і т.д. [17, с. 10]. Обов'язки приватних осіб або груп громадських, мають джерелом веління державної влади, мають переважно характер сервітутів [17, с. 10-11]. Ми можемо їх назвати сервітутами суспільної користі (*servitus utilitatis publicae*). Інститут адміністративно-правових сервітутів відрізняється від цивільно-правових сервітутів в значній мірі. Вони не пов'язані безумовно з якою-небудь річчю. Вони не встановлені ні на користь певної особи, ні на користь певної нерухомості. Тобто *servitus* публічно-правовий ніколи не має характеру *servitus personalis* і ніколи не приурочений до якогось *praedium dominans*. Сервітут адміністративно-правовий служить завжди цілям державним і громадським, але, як і в цивільному праві, має двояку форму: *servitus* полягає або в обов'язку що-небудь зробити, виконати (наприклад, побудувати певну дорогу, греблю), або в обов'язку відмовитися від якого-небудь розпорядження чи дії (як-от: не зрубувати ліс, не будувати дерев'яних сходів в кам'яному будинку і т.д.) [17, с. 11]. Виділені вченим-адміністративістом так звані адміністративно-правові сервітути, спрямовані на виконання певного обов'язку (зокрема, побудувати певну дорогу, греблю), за великим рахунком також мають характер ад-

міністративних договорів, оскільки є публічними, метою їх є реалізація публічних інтересів, укладаються вони між сторонами, які знаходяться в нерівному правовому становищі між собою тощо. Сервітути, що полягають в обов'язку відмовитися від якого-небудь розпорядження чи дії стосуються сфери адміністративного примусу, зокрема заходів адміністративного запобігання (попередження) тощо.

Таким чином, Е. М. Берендтс фактично окреслив предмет адміністративного права колом відносин, що виникають із адміністративних договорів, відносинами, пов'язаними із діяльністю публічної адміністрації, адміністративно-деліктними відносинами та відносинами, що виникають у зв'язку із застосуванням заходів адміністративного примусу.

Інший ліберальний вчений-адміністративіст В. М. Гессен стверджував, що найменування науки адміністративного права наукою поліцейського права дискредитує цю науку, вселяючи неправильне уявлення про її зміст, оскільки поліцейською діяльністю (в наукових поглядах кін. XIX — на поч. XX ст.) є не адміністративна діяльність взагалі, а лише певний вид державної діяльності — діяльність, спрямована на підтримку безпеки і порядку, пов'язану із застосуванням примусової влади [18, с. 21]. Щодо самого предмета адміністративного права, то він визначався вченим під кутом зору розуміння науки адміністративного права. Так, В. М. Гессен вважав, що наука адміністративного права за самою своєю суттю є наукою про норми, що регулюють урядову діяльність держави, а також про норми, що регулюють сукупність правовідносин між правлячою державою, з одного боку, і керованим індивідом — з іншого [18, с. 10—11]. Адміністративне право вивчає ті норми, якими визначається діяльність державної влади, але ця діяльність в сучасній державі нескінченно різноманітна [18, с. 18]. Отже, наука адміністративного права вивчає сукупність норм, що регулюють діяльність держави в області так званого внутрішнього управління [18, с. 19]. Знову ж таки, бачимо, що, як і Е. М. Берендтс, В. М. Гессен пов'язував адміністративне право з діяльністю публічної адміністрації та її взаємовідносинами з індивідуальними суб'єктами, зазначаючи, що адміністративне право вивчає динаміку держави [18, с. 22].

Не зовсім поділяв позицію В. М. Гессена А. І. Єлістратов, який не обмежував науку адміністративного права виключно внутрішнім управлінням, вважаючи, що її межі значно більші — «...адміністративне право регулює правовідносини не тільки у тих службах, які належать до сфери внутрішнього управління, але також і у галузі управління військового, церковного та фінансового» [19, с. 38], однак, незважаючи на це, вчений ще не зміг повністю відмовитися від панівних на той час у вітчизняній юридичній літературі поглядів про обмеженість адміністративного права сферою внутрішнього управління, хоча і не сприймав її вже як аксіому [1, с. 35].

Загальний аналіз наукової спадщини А. І. Єлістратова у вигляді численних наукових праць свідчить, що він виділяв окремі види відносин,

які регулювалися нормами адміністративного права, а саме: а) відносини, що виникали між адміністративними органами (їх службовцями) та громадянами; б) відносини, що виникали між службовцями адміністративного органу або між окремими адміністративними органами; в) відносини, що виникали між громадянами з приводу питань державного управління [20, с. 41–42]. А. І. Єлістратов поширив регулюючий вплив норм адміністративного права також на інститути адміністративної служби, адміністративного нагляду, адміністративної юстиції та адміністративної скарги. Це означає, що і відносини, які виникали з приводу проходження адміністративної служби, захисту прав громадян за допомогою права на адміністративний позов або адміністративну скаргу, набували адміністративно-правового характеру, а значить, також входили до предмета адміністративного права [19, с. 68].

Привертає на себе увагу те, що у працях вчених-поліцейстів та пізніше вчених-адміністративістів XIX ст., поч. XX ст. терміна «предмет правового регулювання» ми зустріти не можемо, адже його не існувало як такого в той період. Перша згадка про предмет правового регулювання як чітку самостійну категорію теорії права зустрічається в працях М. Аржанова, а саме у статті «О принципах построения системы советского социалистического права», яка вийшла друком у журналі «Советское право» в 1939 році [21]. Зміст статті дав підстави Р. С. Мельнику цілком виправдано називати М. Аржанова безпосереднім автором концепції системи радянського права, який запропонував здійснювати поділ радянського права на галузі залежно від предмета правового регулювання [7, с. 39].

Таким чином, підбиваючи підсумок огляду вказаного етапу становлення адміністративного права, варто зазначити, що саме у цей період відбувається закладення теоретичного фундаменту майбутньої галузі права та формуються перші постулати адміністративно-правової доктрини. Головним чином, у розумінні вчених-адміністративістів вказаної епохи предмет адміністративного права, як правило, становили відносини у сфері публічної адміністрації, в першу чергу ті, що виникають між адміністрацією та громадянами, та відносини, що стосуються сфери підтримки благополуччя та безпеки населення, т.з. поліцейська діяльність (сьогодні комплекс вказаних відносин можна окреслити, хоча й з певними уточненнями, словосполученням «адміністративний примус») тощо. Часом до предмета адміністративного права відносили й адміністративну юстицію, адміністративну службу, адміністративні договори тощо.

Абсолютна більшість вчених-юристів у цей період визнавали індивіда активним учасником адміністративних правовідносин, що згодом стане головною рисою вказаного етапу і дозволить вважати його добою прогресивного розвитку адміністративно-правової наукової думки, яка заклала підвалини формування сучасної «людиноцентристської» концепції у вітчизняному адміністративному праві, яка змінила «державницький

вектор» досліджень, сформований в радянський період розвитку юридичної науки.

Л і т е р а т у р а

1. Гриценко І. С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / І. С. Гриценко. — Х., 2008. — 488 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. У 2 т. Т. 1. Загальна частина / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юрид. думка, 2004. — 584 с.
3. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен / В. К. Колпаков ; Нац. акад. внутр. справ України. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — 528 с.
4. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник / Т. О. Коломоець. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — 576 с.
5. Бельский К. К вопросу о предмете административного права / К. Бельский // Государство и право. — 1997. — № 11. — С. 14–21.
6. Бельский К. С. Ученый-административист В. Л. Кобалевский: жизнь, труды, основные научные положения (к 110-летию со дня рождения) / К. С. Бельский // Государство и право. — 2003. — № 12. — С. 81–87.
7. Мельник Р. С. Система адміністративного права України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Р. С. Мельник. — Х., 2010. — 415 с.
8. Тарасов И. Т. Лекции по полицейскому (административному) праву. Т. 2 / И. Т. Тарасов. — М. : Печатня А. И. Снегиревой, 1908. — 266 с.
9. Белявский Н. Н. Полицейское право (Административное право) / Н. Н. Белявский. — Изд. 2-е. — Юрьев, 1910. — 372 с.
10. Ивановский В. В. Учебник административного права (Полицейское право. Право внутреннего управления) / В. В. Ивановский. — 2-е изд. — Казань, 1907. — 506 с.
11. Ивановский В. В. Учебник административного права (Полицейское право. Право внутреннего управления) / В. В. Ивановский. — 4-е изд. — Казань, 1911. — 516 с.
12. Андреевский И. Е. Полицейское право. Т. 1 / И. Е. Андреевский. — СПб., 1874. — 648 с.
13. Палибин М. К. Повторительный курс полицейского права / М. К. Палибин. — СПб., 1900. — 234 с.
14. Бунге Н. Х. Полицеское право. Благоустройство / Н. Х. Бунге. — К., 1873. — 273 с.
15. Учебник права внутреннего управления (полицейского права). Вып. 1 / [соч.] П. Шеймина, прив.-доц. Новорос. ун-та. — СПб. : тип. Н. А. Лебедева, 1891. — 162 с.
16. Дерюжинский В. Ф. Полицейское право / В. Ф. Дерюжинский. — Изд. 2-е. — СПб., 1908. — 552 с.
17. Берендтс Э. М. Опыт системы административного права. Т. 1. Обзор истории административного права и истории его литературы, вып. 1 / Э. М. Берендтс. — Ярославль : Типо-литогр. Э. Г. Фалька, 1898. — 246 с.
18. Гессен В. М. Лекции по полицейскому праву / В. М. Гессен. — СПб. : Тип. «Съвеър», 1907–1908. — 220 с.
19. Елистратов А. И. Основные начала административного права / А. И. Елистратов. — Изд. 2-е. — М., 1917. — 294 с.
20. Елистратов А. И. Основные начала административного права / А. И. Елистратов. — М., 1914. — 333 с.
21. Аржанов М. О принципах построения системы советского социалистического права / М. Аржанов // Советское государство. — 1939. — № 3. — С. 26–35.

А н о т а ц і я

Лютиков П. С. Трансформація предмета адміністративного права та його складових як сфери об'єктивізації участі юридичних осіб: аналіз адміністративно-правової літератури кін. XIX — 1917 р. — Стаття.

У статті окреслюються передумови формування сучасного предмета адміністративного права в дореволюційний період розвитку та становлення адміністративно-правової науки (кін. XIX ст. — 1917 р.) крізь призму аналізу наукової спадщини вчених-адміністративістів тієї доби. Зокрема, в статті досліджуються наукові праці І. Є. Андрієвського, Е. М. Берендтса, М. М. Белявського, В. М. Гессена, В. Ф. Дерюжинського, А. І. Єлистратова, В. В. Івановського, І. Т. Тарасова та інших.

Ключові слова: трансформація, предмет, адміністративне право, об'єктивізація, юридичні особи.

А н н о т а ц и я

Лютиков П. С. Трансформация предмета административного права и его составляющих как сферы объективизации участия юридических лиц: анализ административно-правовой литературы кон. XIX — 1917 г. — Статья.

В статье описываются предпосылки формирования современного предмета административного права в дореволюционный период развития и становления административно-правовой науки (кон XIX ст. — 1917 г.) сквозь призму анализа научного наследия ученых-административистов той эпохи. В частности, в статье исследуются научные труды И. Е. Андриевского, Е. М. Берендтса, Н. Н. Белявского, В. М. Гессена, В. Ф. Дерюжинского, А. И. Елистратова, В. В. Ивановского, И. Т. Тарасова и других.

Ключевые слова: трансформация, предмет, административное право, объективизация, юридические лица.

S u m m a r y

Lutikov P. S. Transforming the subject of administrative law and its components as a sphere of objectification participating entities: analysis of administrative and legal literature of late. XIX cen. — 1917 y. — Article.

The article outlines the conditions of formation of the modern subject of administrative law in pre-revolutionary period in the development and establishment of administrative and legal science (XIX — 1917) through the prism of analysis of the scientific heritage of scientists that era. In particular, the article investigates scientific works by I. Andrievskiy, E. Berendts, M. Belyavskiy, V. Hessen, V. Deryuzhynskiy, A. Yelistratov, V. Ivanovskiy, I. Tarasov and others.

Keywords: transformation, subject, administrative Law, objectification, legal entities.